

к.ф.н. Король Є.О.

Житомирський державний університет імені Івана Франка
(Україна)

Мотив книги в п'єсі Б. Брехта „Видіння Симони Машар“ і в романі Л. Фейхтвангера „Симона“

З жовтня 1942 до лютого 1943 Б. Брехт і Л. Фейхтвангер разом працювали над драмою „Видіння Симони Машар“. Однак між співавторами виникли непорозуміння: Фейхтвангер наполягав на глибшій психологізації образу головної героїні, в той час як Брехт, захищаючи принципи епічного театру, виключав детальну розробку психологічного аспекту [1; 108]. Наслідком цього творчого непорозуміння стало написання двох творів замість одного: виникла драма Брехта „Видіння Симони Машар“ (1943) і роман Фейхтвангера „Симона“ (1944).

В обох творах тематизовано окупацію Франції німецькими військами під час Другої світової війни. В центрі драми і роману – образ Симони, дівчини-підлітка. Вона працює на власника парку вантажівок, а в романі Л. Фейхтвангера є водночас племінницею свого патрона. Втікаючи від німецьких військ, що просуваються все глибше по французькій території, велика кількість біженців прямує на південь, і містечко, де знаходиться парк вантажівок і бензоколонка, що є частиною підприємства, опиняється на їх шляху. В обох творах головні героїні намагаються допомогти біженцям всупереч волі своїх хазяїв. Обидві дівчини також дуже серйозно ставляться до свого громадського обов'язку і роблять все можливе, щоб зашкодити просуванню німецьких військ вглиб країни. З цією метою дівчини підпалюють запаси бензину, які сховано від французької влади паном Супо (володар автопарку в п'єсі Брехта) і паном Планшаром (в романі Фейхтвангера). Наївність уявлень Симони в романі Л. Фейхтвангера та в п'єсі Б. Брехта, доцільність дій кожної героїні залишається при цьому відкритою темою.¹ В обох творах на дівчинок чекає трагічна доля. З'ясувавши, хто знищив пальне, Симону в п'єсі Брехта відправляють до притулку для божівільних при монастирі, а героїню Фейхтвангера – в тюрму. При цьому в обох випадках карна ініціатива виходить не від окупантів, а від представників французьких капіталістичних кіл.

Імпульс діям Симони Машар у драмі Б. Брехта і Симони Планшар у романі Л. Фейхтвангера задає легенда про Жанну д'Арк. Книгу про неї читає і героїня Брехта, і Симона в романі Фейхтвангера. Прочитане перетікає до сновидінь кожної дівчинки. В цих снах дівчата асоціюють себе з легендарною французькою дівочою. Отримавши натхнення зі своїх видінь, обидві Симони відважуються на вищеописані вчинки.

Таким чином, в обох творах книга і читання відіграють ключову сюжетну роль. Проте варто відзначити, що ставлення до цього артефакту в досліджуваній п'єсі та в романі різні.

Важливо, по-перше, із чиїх рук героїні кожного твору отримують книги про Жанну д'Арк. У драмі Брехта книгу дає дівчинці її патрон, володар автопарку і бензоколонки. Він робить це, бо вважає: „У такі часи їй [Симоні] корисно ознайомитись з історією Франції. Нинішня молодь забула, що таке Франція. <...>. Почитайте, який панував тоді дух. Бог свідок, Орлеанська діва могла б зараз стати нам у пригоді“ [2; 1848].² На питання одного з шоферів, звідки з'явиться нині герою, пан Супо з пафосом заявляє, що таким може стати будь-хто, поміж інших і маленька Симона (їй у п'єсі Брехта одинадцять років). Пан Супо постійно наголошує на своєму патріотизмі. Тим не менш, коли доходить до необхідності віддати свої вантажівки для перевезення біженців далі на південь, він вважає за краще вивезти власне майно або забезпечити транспортом почесного клієнта – полковника, що воліє врятувати свої запаси вина. Заради збереження підприємства, пан Супо пристосовується до будь-яких умов і в решті решт готовий співпрацювати з окупантами. Патріотизм патрона в п'єсі Брехта, за словами В. Гросе, „показний, не надто серйозний“³

² In solchen Zeiten soll sie [Simone] ruhig die Geschichte Frankreichs ansehen. Diese Jugend weiß ja nicht mehr, was Frankreich ist. <...>. Lest nach, was für ein Geist damals wehte. Weiß Gott, wir könnten eine Jungfrau von Orléans brauchen [2; 1848].

³ <...> plakativ[en], wenig ernst gemeint[en] <...> [1; 107]. – Тут і далі переклад мій. – Є.К.

* Цитати з обох творів наведені в моєму перекладі. – Є.К.

¹ Ср.: [1; 107].

[1; 107]. Більш за те, наприкінці драми Супо буде одним з тих, хто судитиме Симону і прирече її на ув'язнення у монахинь.

Спрощуючи, скажемо, що книга в п'єсі Брехта потрапляє до Симони із рук ворога. Недаремно один із робітників автопарку, дружньо налаштований до дівчинки, намагається відмовити її від читання. Його слова – наче попередження [пор.: 2; 1847].

В свою чергу, Симона Планшар у романі Фейхтвангера отримує книгу про Жанну від друга. Його звать батечку Бастід, і він палітурник (враховуючи роль, яку взагалі відіграє в романі книга, професія знакова). Бастід набагато старший від Симони. З нею його пов'язують спогади про батька дівчинки, борця за права людини, який поїхав до Африки, щоб провести там дослідження фактів притиснення аборигенів. Публікація результатів роботи П'єра Планшара безпосередньо зачіпала б інтереси тих, хто експлуатував місцеве населення, а тому батька Симони змусили зникнути. Проте пам'ять про нього для його друзів, у тому числі і для палітурника Бастіда, жива.

Таким чином, людина, яка дає Симоні книгу, в романі Фейхтвангера постає як спільник. Хоча, і це потрібно визнати, спільник не дуже активний, навіть слабкий. По-перше, через свій похилий вік, а по-друге, – бо він схильний до гнівних промов, але не до конкретних дій. Тут професію палітурника можна глумачити як метафору віддаленості від реальної дійсності, життя поза межами спільноти, яке веде людина, заглиблена в абстрактний світ книжок (а з ними Бастід, майстер своєї справи, обходиться дуже любовно [3; 23-24]). Однак саме від нього Симона чує фразу: „Хто, якщо не ти? Коли, якщо не зараз?“¹ [3; 27]. Фразу, що, до речі, є цитатою з Талмуду, тобто, у свою чергу, також відсилає до книги, при цьому до однієї з тих, що визначають життя цілих народів. Завдяки відсилці до Талмуду мотив книги та її впливу на свідомість і саме існування людини починає звучати в романі вже на загально-культурологічному рівні. Симона приймає висловлювання, процитоване Бастідом, на власний рахунок і починає діяти.

Тобто людина, з рук якої приходить книга в романі Л. Фейхтвангера, сама пасивна, але спроможна надати юній і максималістичній головній героїні імпульс до активної боротьби. І той імпульс первісно несе позитивний заряд, адже виходить від друга і пов'язаний з пам'яттю про батька, бунтівника і героя. Врахуємо і прізвисько палітурника „батечку Бастід“ (*Père Bastide*) – французьке слово *père* охоплює цілий комплекс значень, що дорівнює українському „батько“. Тобто, дружність Бастіда, його духовна спорідненість Симоні позначається також ономастично.

Самі книжки в п'єсі Б. Брехта і в романі Л. Фейхтвангера представлені по-різному. Про використання книги в художньому світі драми Брехта В. Гросе пише: „Симоні пропонують взіреть кла-

сично-бюргерської літератури, щоб виховати дівчинку в душі такої літератури і тим самим – в душі бюргерства. Виховати Симону таким чином родині Супо, однак, не вдається, оскільки Симона, цілком ідентифікуючи себе з Орлеанською дівкою, не робить потрібні розмежування стосовно патріотизму, що, на думку буржуазії, обов'язкові там, де патріотична поведінка вступає в конфлікт з інтересами буржуазно-капіталістичної держави. <...> Симона гадки не має про класовий характер патріотизму в класовому суспільстві і, відповідно, текст, що їй вручили, читає некритично. Вона не пам'ятає, що правлячий клас використовує і підтримує її політичну позицію, доки ця позиція послуговує інтересам цього класу, стримуючи заворушення в народі“ [1; 112].²

Важко сказати, якою мірою Симона, одинадцятирічна дівчинка, здатна була б сприйняти книгу про Жанну в такому ключі, як це представляє Гросе, і наскільки пан Супо прозріває можливість подібного впливу на свідомість підлітка. Проте амбівалентна сутність самої книги очевидна: легенда про Орлеанську діву прикриває непринадний факт: Жанну згубили не англійці, її судили і стратили власні співвітчизники.

На цій обставині робить акцент також і Л. Фейхтвангер у своєму есе про створення „Симони“. Він стверджує, що вони з Брехтом, починаючи працювати над спільною п'єсою, одноставно волили зробити ключовим для концепції твору факт зради Жанни д'Арк французькою знаттю [тут за: 4; 167-168]. Легенда в п'єсі Брехта постає тим самим як явне зло, засіб прикрашання, що затушовує істину. Варто зазначити, що мотив книги як засобу створення легенди, міфотворчого інструменту буде прописаний Брехтом і в його романі „Діла пана Юлія Цезаря“³.

В свою чергу, Симона в романі Фейхтвангера обирає для читання специфічну книгу про Жанну: том включає анекдоти і маловідомі факти з життя дівчи. Це вже не легенда, героїчна і пафосна, а своєрідне зібрання історій інтимного характеру, що

2 *Simone wird ein Werk klassisch-bürgerlicher Literatur zur Lektüre gegeben, damit sie im Geiste dieser Literatur und damit des Bürgertums erzogen werde. Der von den Soupeaus so imitierte Erziehungsprozess missglückt jedoch, da Simone in der vollständigen Identifikation mit der Jungfrau von Orleans nicht die notwendigen Grenzen gegenüber dem Patriotismus zieht, die dort nach Ansicht des Bürgertums gezogen werden müssen, wo das patriotische Verhalten mit den Interessen des bürgerlich-kapitalistischen Staates kollidiert. <...> Simone weiß nichts von dem Klassencharakter des Patriotismus in einer Klassengesellschaft, und entsprechend unkritisch liest sie den ihr ausgehändigten Text. Sie durchschaut nicht, dass ihre patriotische Haltung von der herrschenden Klasse ausgenutzt und gefördert wurde, solange sie den Interessen dieser Klasse diene, um die Erhebung des Volkes niederzuhalten* [1; 112].

3 В такому світі постають і книга, яку збирається написати молодий історик, і „Записки про Гальську війну“. Пор.: Король Є.О. Рецепція історії в романі Б. Брехта «Діла пана Юлія Цезаря» // Брехтівський часопис: Статті, доповіді, есе: Збірн. наук. Праць (філолог. науки) – №3 / [Ред. колегія Бондарева О.Є., Білоус П.В., Віцисла Е. та ін.] – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2013. – С. 145-147.

1 *Wer, wenn nicht du? Und wann, wenn nicht jetzt?* [3; 27]

так сам
шар. Н
сновид
спричи
би, що
внутрі
тлі мо
глиби
в рома
тільки
чолові
що роз
що дів
стають
одног
компл
ночас
батчка
ця отр
принц
У п
дить в
звісно,
через м
Фейхт
живе н
лець, н
їй уві
люван
героїч
очевид
парку,
зветьс
Пр
вані у
у рома
та Сим
танки
твій бр
із згад
появл
худож
разом
буржу
п'єси з
тивної
в авто
че міс
мати, і
копій
праці
брата
все в к
посил
О
Л. Фей
вантал
рець з
док св
1 <...>
Wunder

так само інтимно проживаються Симоною Планшар. Наприклад, мотив читання та сюжетна лінія сновидінь (сни дівчини, як вже було зазначено, спричинені книгою), пов'язані з мотивом дружби, що є важливим для творчого моделювання внутрішнього світу головної героїні в романі. На тлі мотиву читання і сновидінь показані також глибинні душевні рухи дівчинки-підлітка. Симоні в романі Фейхтвангера п'ятнадцять років, вона тільки-но відкриває в собі здатність подобатись чоловікам і свої власні перші почуття. Уві снах, що розгортаються як підсвідомий відбиток того, що дівчина переживає, думає, а головне – читає, стають явними, наприклад, симпатії Симони до одного з шоферів, Мориса. До композиційного комплексу, пов'язаного з інтимною сферою і водночас – з книгою та снами, належить також образ батька Симони. Безпосередньо від нього сновидиця отримує завдання посадити на трон наслідного принца та врятувати Францію.

У п'єсі Б. Брехта аналогічне повеління виходить від янгола з обличчям брата Симони. Тут, звісно, також простежується певна психологізація через мотив сновидіння і – опосередковано, як і у Фейхтвангера, – через мотив книги. Адже дівчинка живе надією, що її брат Андре, солдат-доброволець, все ще живий, і не дивно, що він являється їй уві сні. Аналогічно відбувається художнє моделювання підсвідомого аспекту в образі головної героїні: в сновидіннях Симони Машар також стає очевидними її дівочий інтерес до одного з шоферів парку, що, точнісінько як і в романі Фейхтвангера, зветься Морисом.

Проте інтимні моменти життя героїні змальовані у Брехта в більш ділових, холодних тонах, ніж у романі Л. Фейхтвангера „Симона“. Стосовно брата Симони у Б. Брехта сказано: „<...> прислухайся, танки йдуть – вони наче м'ясорубки. Не дивно, що твій брат вже янгол!“ [2; 1858].¹ В одному контексті із згадкою про танки, про вбивчу машинерію війни появлення Андре в образі янгола стає додатковим художнім прийомом для розкриття теми війни, а разом із тим – зради Франції правлячим класом буржуазії. Взагалі, згадка про Андре в контексті п'єси з самого початку послуговує створенню негативного образу капіталістів. Адже Симона працює в автопарку, щоб зберегти для Андре його робоче місце, поки він на фронті, а пан Машар і його мати, користуючись з цього, змушують дівчину за копійки виконувати роботу декількох дорослих працівників [пор.: 2; 1849]. Тобто, у Брехта образ брата Симони, рідної людини, спрацьовує перш за все в ключі тематичної і ідейної функціональності, посилюючи антикапіталістичне звучання твору.

Образ батька Симони Планшар у романі Л. Фейхтвангера також несе подібне змістовне навантаження. Недаремно він представлений як борець за права простої людини, що загинув внаслідок своєї діяльності проти експлуататорів простих

африканців. Проте образ батька Симони в романі Фейхтвангера глибше вписаний до контексту спогадів інших персонажів, ніж брат Симони в п'єсі Брехта. Це можуть бути позитивні чи негативні спогади: палітурник Бастід і деякі інші мешканці міста шанують пам'ять П'єра Планшара, в той час як мачуха П'єра (вона заправляє в домі дядька Симони) ненавидить свого прийомного сина навіть після його смерті. Якими б не були ці спогади, сам факт їх існування переводить фігуру П'єра Планшара з рівню суто функціональної метафори, до якого наближається образ Андре в п'єсі Брехта, в площину художнього відтворення стосунків між окремими персонажами, їх почуттів і самої людяності у розмаїтті її проявів. Тим самим, і весь ланцюжок аналізованих елементів художньої системи роману (образ батька – сюжетна лінія сновидінь – мотив книги) стає менш функціоналізованим і раціоналізованим, ніж аналогічний комплекс у драмі Брехта, а мотив книги і читання опосередковано набуває пом'якшених, інтимних рис.

Тому не є дивним, що книга в романі Фейхтвангера постає також в іще одній функції, а саме як таємний друг, що здатний втішати: „Часто в ці тяжкі дні Симона читала свої книжки, в них вона знайшла застереження і взірці. Спонування, втіху, джерело пізнання“ [3; 178].² Симона в романі Фейхтвангера звертається до книжок кожного разу, коли шукає заспокоєння або поради. Для неї вони, як зазначено у наведеній вище цитаті, стають і моральною підтримкою, і „джерелом пізнання“. В творі Фейхтвангера зображено, як пише Х. Церран: „<...> вплив мистецтва як засобу пізнання, через нього пояснено необхідність вчинку Симони. Тут відтворено функцію мистецтва як феномену, завдяки якому з'являється сенс, витлумачується історія [5; 169].“³

Таке однозначне визначення книги як джерела пізнання або мистецтва як засобу тлумачення історії було б неможливим в п'єсі Б. Брехта „Видіння Симони Машар“. Не тому, що книга, за Брехтом, апіорі не може послуговувати пізнанню, а тому, що свідомість головної героїні не підготовлена до сприйняття книги, яку вона читає. Серед розумових здібностей Симони в драмі Б. Брехта постійно підкреслюється одна – здатність фантазувати. Дівчинці достатньо почути розповіді про фронтіві події, або почитати книгу, щоб марити почутим або прочитаним всю ніч. Один з персонажів напругу зазначає, що у Симони забагато фантазії.⁴ Уява дівчинки поєднує раціональне та ірраціональне, являє собою суміш думки і почуття, і думка існує тут завдяки відчуттю. Така суміш виключає кри-

2 Oft in diesen schweren Tagen hatte sie [Simone. – E.K.] in ihren Büchern gelesen, sie waren ihr Mahnung und Vorbild geworden. Ansporn, Tröstung, Quelle der Erkenntnis [3; 178].

3 Dargestellt wird die Wirkung der Kunst als Mittel der Erkenntnisförderung. sie vermittelt die Einsicht in die Notwendigkeit der Aktion von Simone. Gestaltet wird die Funktion der Kunst als Sinnvermittler, als Deuter der Geschichte [5; 169].

4 Pop.: Zu viel Phantasie [2; 1853].

1 <...> horch, die Tanks gehen durch wie Wurstmaschinen: kein Wunder, dass dein Bruder schon ein Engel ist [2; 1858].

тичність мислення, яка, за Брехтом, необхідна, щоб правильно сприймати книгу. В тексті драми те, як саме героїня читає, напряду оцінюється, а саме, маленька Симона „погано читала свою книжку“ [2; 1894].¹ Мається на увазі, що дівчинка зі своїм незрілим мисленням не навчилася з прочитаного, не зрозуміла, що насправді Жанну вбили не англійці, а її заможні співвітчизники, що загибель країни несуть не стільки окупанти, скільки вітчизняні капіталісти, ладні співпрацювати з загарбниками заради збереження свого майна. Цю фразу: „Вона погано читала свою книжку“, – можна сприймати не тільки як вираження співчуття до надто довірливої героїні, що захоплювалась легендою, не помічаючи тіньової сторони стосунків між Жанною д'Арк і правлячими колами Франції, і тому до останнього не передбачувала, яка доля спіткає її саму. Це також застереження для глядача п'єси самого Б. Брехта: книгу можна читати „погано“ і „добре“, тобто з розумінням і без. Таким чином, однозначного негативного ставлення до книги і читання в п'єсі Брехта не має – є спроба застерегти, що самого читання замало, що реципієнт має також аналізувати, сумніватись, робити висновки і вчитися з прочитаного.

Судячи з того, як змінювалось ім'я головної героїні в процесі розробки концепції п'єси „Видіння Симони Машар“, Брехт прагнув зробити свою власну книгу таким просвітницьким інструментом, позбавити її будь-яких рис легенди, що здатна тільки заплутати, а не навчити мислити. У початковій версії головну героїню звали не Симоною, а Жанною, проте вже тоді це ім'я використовується в нарисах до п'єси паралельно з іменем Мишель: *jeanne gotard, michele gotard* [6; 25-36]. Тобто поступово Брехт відходить від художнього наміру підкреслено зіставляти свою маленьку героїню з Жанною д'Арк. Навіть від початкового варіанту фамілії головної героїні (*gotard*), який так нагадує німецьке слово *Gott* („Бог“), Брехт зрештою відмовляється. Адже то був би надто прозорий натяк на легенду про Жанну, що чула голоси святих, і історія про Симону сама б перетворювалась на майже не завуальований переказ легенди про Орлеанську діву. А легенда, оскільки вона розрахована на довірливе, абсолютно некритичне сприйняття, не могла б повчати, а, навпаки, суперечила б і заважала реалізації просвітницьких настанов п'єси.

Якщо основну ідею, пов'язану з мотивом книги в п'єсі Б. Брехта, можна б було сформулювати як: „Людина має вміти читати“, – то в досліджуваному романі Л. Фейхтвангера відповідна думка мала б звучати: „Не може бути, щоб людина не вміла читати“. Адже, на відміну від Симони в п'єсі Брехта, героїня Фейхтвангера від початку показана як особа, ментально дозріла для того, щоб правильно сприймати прочитане. Симону охарактеризовано як вдумливу особистість з, можливо, дещо повільним мисленням, але натомість глибоку та ґрунтов-

ну у розумінні інформації, що поступає до неї.² Зазначимо, що цю характеристику дівчинці надано на перших сторінках того розділу роману, де вона вперше відкриває книжки про Жанну. Тим самим в сюжетній лінії, пов'язаній з книгою, одразу починає вибудовуватись певна модель стосунків між імпліцитним читачем (Симоною) і книгою: це саме той випадок, коли читач має всі передумови, щоб зі всією повнотою розуміти прочитане.

Цей розділ в романі Фейхтвангера, до речі, так і називається: „Die Bücher“ („Книги“). У п'єсі Брехта перший розділ також називається „Das Buch“ („Книга“). Проте, на відміну від епічного жанру роману, в драмі засоби зображення статичного об'єкту обмежені (адже дія та діалог у драмі переважають описовість), і книга тут трохи відходить на задній план. В той час як у романі Фейхтвангера цьому артефакту приділено багато уваги, наявні коментарі до процесу читання, за яким ми спостерігаємо Симону, а також ретельні описи книжок, що їх Симона отримала від батечка Бастіда.³ Повідомляється, що чорна книга великого формату – серйозна, наукова. Червона, „дуже симпатична“, натомість, включає багато ілюстрацій, розважає та захоплює. А маленька, старовинна книга, що зачитана, захватана, а тому ніби зберігає емоціональну пам'ять про попередніх читачів і самим своїм видом нагадує про спадковість знання і пізнання, про важливість і приналежність душевного проживання того, про що читаєш, вміщує легенди та „зворушливі анекдоти“ [3; 60-61]. Тобто, зовнішній вигляд співвідноситься тут зі змістом. Гармонія між зовнішнім і внутрішнім, та й сам по собі детальний опис вказує на те, що в тексті роману Фейхтвангера книги, між іншим, подані як витвір мистецтва. Вони не тільки мають виконувати просвітницьку роль, а, як і будь-яка картина, скульптура або музична п'єса, володіють правом на власне життя в сфері естетичного.

Стосовно розділу „Книги“ варто зазначити також, що процес читання подається тут наче таїнство. На відміну від героїні Брехта (Симона в його п'єсі читає прилюдно, коли доведеться), Симона у Фейхтвангера залишається наодинці з собою і з книгами. Таким чином, процес читання проходить в обстановці, що сприяє зануренню в світ книжок, а також самозаглибленню. Це робить читання в романі Фейхтвангера подібним до молитви, коли людина відкривається для вищого пізнання всесвіту і своєї власної сутності.

2 Поп: *Allein Simone war nicht träge, sie war nur zu langsam. Dafür begriff sie, was sie einmal begriff, ganz tief und verstand es anzuwenden* [3; 60].

3 *Von den drei Büchern, die er ihr diesmal gegeben hatte, war das eine ziemlich groß im Format, Père Bastide hatte es in ernsthafte, schwarze Leinwand gebunden, es schien wissenschaftlich und etwas trocken. Das zweite hatte er rot gebunden, mit rotem Lederrücken und roten Lederecken, sehr hübsch, es war wohl leicht zu lesen, es schien spannend und es war versehen mit vielen interessanten Illustrationen. Das dritte aber war von kleinem Format, es hatte einen altmodischen Einband mit viel Gold und Verzierungen, es war abgegriffen und zerlesen; es schien eine Sammlung von Legenden und rührenden Anekdoten* [3; 60-61].

1 Поп.: *Sie hat ihr Buch nicht gut gelesen* [2; 1894].

Книги як джерело пізнання і витвір мистецтва, читання як таїнство, – у такому ставленні до книг в романі відчувається вплив біографічного моменту: сам Фейхтвангер, як відомо, дуже шанував книги, за своє життя зібрав три величезні приватні бібліотеки. Остання, що знаходилась на Віллі Аврорі, будинку Фейхтвангерів в Америці, завдяки зусиллям Марти, дружини Фейхтвангера, ще роки після смерті письменника була відкрита для всіх, хто потребував наукових робіт для своїх досліджень. Обсяг зібрання вражає: 22 000 томів і досі знаходяться на віллі, ще 8 000 особливо цінних складають Бібліотеку пам'яті Л. Фейхтвангера в Університеті Південної Каліфорнії [7].

Хоча читання наодинці з собою для героїні Фейхтвангера викликане також і нагальною необхідністю. Адже Симона не хоче, щоб мадам Планшар застала її за книгами, бо самий факт читання дратує жінку, вона напругу пов'язує читання і знання, яке міститься в книжках, з інтелектуалізмом і антикапіталістичним світоглядом, яким відрізнявся її прийомний син П'єр Планшар [3; 59].¹ У художньому світі п'єси Брехта капіталісти самі можуть використовувати книгу, намагаючись через неї розповсюдити вигідні для них міфи. Книга у Брехта починає дратувати хазяїв Симони тільки тоді, коли дівчина приймається за неї у свій

робочий час, або коли у розв'язці стає очевидним, що Симона з її дитячою прямоотою і чесністю не помітила, що у запропонованій їй книзі інтереси можновладців вищі за патріотизм. В той самий час в романі Фейхтвангера книга од початку протистоїть світу буржуа і ненависна їм. В цьому плані знову проявляється однозначність у сприйнятті книги в романі Фейхтвангера порівняно з амбівалентним ставленням до цього артефакту в драмі Брехта.

Взагалі, якщо, згідно з думкою В. Кьопке, обидва, і Брехт, і Фейхтвангер, „заміняють легенду про Жанну д'Арк впливом цієї легенди на дійсність“ [8; 162],² то сам цей вплив показаний в обох творах по-різному. Книга постає в п'єсі Брехта як інструмент, що може бути використаний будь-ким, як на благо, так і на біду. Книга здатна нести пізнання, але лише за умови, що реципієнт критично ставитиметься до прочитаного, зберігаючи свою свідомість від згубного впливу міфу. В свою чергу, мотив книги і читання в романі Л. Фейхтвангера поданий у більш помірному, традиційному ключі. Книга постає тут як однозначне джерело пізнання, як осередок мудрих і добрих думок, що спонукають до благородних дій. Книга в романі Фейхтвангера – друг, порадник, утіха, а, між іншим, – також об'єкт естетичної насолоди.

Література

- Große W. Bearbeitungen des Johanna-Stoffes. – München : R. Oldenburg Verlag, 1980. – 131 S.
 Brecht B. Die Gesichte der Simone Machard // Brecht B. Gesammelte Werke in 20 Bänden. – B. 5. Stücke 5. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 1975. – S. 1841-1911.
 Feuchtwanger L. Simone. – Berlin : Aufbau-Verlag, 1960. – 270 S.
 Pistiak A. „Der Krieg geht weiter“. Anmerkungen zu Lion Feuchtwangers *Simone* // Lion Feuchtwanger und die deutschsprachigen Emigranten in Frankreich von 1933 bis 1941 / [Hrsg. von Daniel Azuéllos]. – Jahrbuch für Internationale Germanistik. Reihe A. Kongressberichte. Band 76. – Bern u.a. : Peter Lang, 2006. – S. 167-186.
 Zerrahn H. Exilerfahrung und Faschismusbild in Lion Feuchtwangers Romanwerk zwischen 1933 und 1945. – Europäische Hochschulschriften. Reihe 1. Deutsche Sprache und Literatur. – Band 630. – Bern ; Frankfurt am Main ; Nancy ; New York : Peter Lang, 1984. – 254 S.
 Brecht B. Bertolt Brecht-Archiv. 1190. Die Gesichte der Simone Machard. Entwürfe – 3 – Mappe Berlau. Villa Aurora. Die Geschichte von der Villa Aurora. – Режим доступу до сторінки: <http://www.villa-aurora.org/de/villa-aurora-geschichte.html> (дата звернення до сторінки: 11.02.2015).
 Köpke W. Jeanne d'Arc im Zweiten Weltkrieg // Lion Feuchtwanger und die deutschsprachigen Emigranten in Frankreich von 1933 bis 1941 / [Hrsg. von Daniel Azuéllos]. – Jahrbuch für Internationale Germanistik. Reihe A. Kongressberichte. Band 76. – Bern u.a. : Peter Lang, 2006. – S. 155-166.

1 Madame wünschte nicht, dass Simone im Bett lese. Überhaupt liebte es Madame nicht, dass Simone las. Madame war argwöhnisch allem Bücherwissen gegenüber, aller „Theorie“, und wiewohl kaum davon die Rede war, wusste Simone, dass Madame das Ende Pierre Planchards zurückführte auf seinen versteigerten Intellektualismus [3; 59].

2 Brecht und Feuchtwanger ersetzen die Legende der Jeanne d'Arc durch die Wirkung dieser Legende in der Gegenwart [8; 162]. – Переклад мій. – Е.К.